

ARTYKUŁY I OPRACOWANIA

Krzysztof Garbacz

WYNIKI BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH PRZEPROWADZONYCH W 2004 ROKU W ZIELONEJ GÓRZE PRZY ULICY KUPIECKIEJ 5-7

Badania archeologiczne przeprowadzone w październiku 2004 roku na zapleczu budynków przy ulicy Kupieckiej 5-7 stanowiły kontynuację prac podjętych w 2003 roku przy placu Matejki 20 i ulicy Kupieckiej 3a. Badania te wiązały się z realizacją programu badawczego, opracowanego w 2001 roku i realizowanego pod patronatem Muzeum Ziemi Lubuskiej. Jego rozpoczęcie było możliwe dzięki wsparciu finansowemu Urzędu Miasta w Zielonej Górze.

W 2003 roku uwaga ekipy archeologicznej była skupiona na poszukiwaniu śladów cmentarza związanego z kościołem pod wezwaniem św. Jana, lokalizowanego w rejonie tzw. muru cmentarnego, którego odcinek zachował się przy ulicy Podgórnej. Brak śladów cmentarza na zapleczu budynku przy ul. Kupieckiej 3a nasunął wniosek, iż zasięg nekropolii od strony południowej musiał być mniejszy i na pewno nie ograniczał go mur określany mianem cmentarnego. Sam mur mógł być związany z jakąś budowlą o charakterze świeckim. Powstał on zapewne w XVII lub XVIII wieku. W pobliżu muru natrafiono na kilka nowożytnych wkopów (najpewniej z XVIII wieku), z których wydobyto liczny materiał o charakterze użytkowym (fragmenty ceramiki, kafli, szkła, kości zwierzęce), związany z rozwijającym się w rejonie ulicy Kupieckiej osadnictwem nowożytnym. Warto też podkreślić obecność śladów późnośredniowiecznego osadnictwa z XIV-XV wieku w postaci ułamków ceramiki stalowo-szarej (K. Garbacz 2004, s. 11-36). Przystępując

do badań w 2004 roku, zgodnie z planem opracowanym w roku 2001, postanowiono założyć wykopy sondażowe w kilku punktach podwórza z tyłu budynków przy ulicy Kupieckiej 5-7, a więc na północ i północny-zachód od obszaru penetrowanego w roku 2003 (ryc. 1).

Idąc w kierunku miejsca zaznaczonego na planie Büttnera z 1784 roku (ryc. 2), a następnie tzw. Antona z 1826 i jeszcze raz wskazanego na planie miasta z 1871 roku, należało się spodziewać odkrycia pozostałości cmentarza, a być może samego kościoła pod wezwaniem św. Jana, lokalizowanego w badanym rejonie przez niemieckich i polskich historyków. Należy podkreślić, iż zaplecze budynków przy ulicy Kupieckiej 5-7 to jedyne miejsce kojarzone z najstarszym cmentarzem zielonogórskim, które nadaje się do penetracji archeologicznej. Teren oznaczony na starych planach jako cmentarz przy placu Matejki został przed laty w znacznej części zniwelowany i od interesującego obecnie archeologów obszaru oddzielony wysoką skarpą.

Nie znamy ścisłej lokalizacji kościoła św. Jana. Sądząc z konfiguracji terenu mógł on stać nieco wyżej, w rejonie obecnych garaży. Jak podają historycy, świątynia była budowlą drewnianą, a w zasadzie szachulcową, o nieznanym typie konstrukcji fundamentów.

Przystępując do badań w 2004 roku, oprócz poszukiwań najstarszego cmentarza i kościoła św. Jana, istotna była penetracja terenu przy ulicy Kupieckiej pod kątem obecności śladów osadnictwa średniowiecznego. Tu bowiem miała funkcjonować najstarsza, przedlokacyjna osada dająca początek Zielonej Górze – późniejszemu organizmowi miejskiemu.

Badania terenowe trwały od 11 do 26 października. Założone zostały 4 wykopy badawcze w trzech oddalonych od siebie punktach, zgodnie z wcześniejszym założeniem zaakceptowanym przez odpowiednie służby Urzędu Miasta. Wykopy 1 i 4 wytyczono w najwyższym punkcie podwórza, w pobliżu garaży oraz budynków położonych przy placu Matejki (ryc. 3). Wykop 1 miał wymiary 2 x 3 m. Wykop 4, początkowo o wymiarach 2 x 3 m, został poszerzony od północy o kwadratową działkę o bokach o wymiarach 1,5 x 1,5 m. Założenie tych wykopów pozwoliło na zorientowanie się w charakterze eksploatacji terenu w części najbardziej oddalonej od samej ulicy Kupieckiej.

W trakcie eksploracji wykopu 1, którego głębokość sięgała do 1,6 m, natrafiono na kilka obiektów – wkopów, interpretowanych jako doły śmietniskowe związane z działalnością użytkową obszaru pomiędzy

placem Matejki a ulicą Kupiecką w czasach nowożytnych (ryc. 4-7). Wydzielono i wyeksplorowano w obrębie wykopu mniej więcej połowę dużego wkopu (obiekt 1), początkowo zajmującego znaczną część wykopu 1 i rozprzestrzeniającego się w kierunku południowym, a więc w stronę tzw. muru cmentarnego. Pozostałe obiekty (nr 2 i 3) to niewielkie wkopy, odkryte przy profilu wschodnim, z nielicznym materiałem ceramicznym datowanym na okres nowożytny. Z całego wykopu wybrano ponad 220 ułamków ceramiki, z czego prawie 200 przypada na wypełnisko obiektu 1.

Wykop 2 założono niżej, w południowej partii podwórza, bliżej wjazdu z ulicy Kupieckiej, obok komórek i w miejscu, gdzie do niedawna stały garaże (ryc. 8). Wykop miał wymiary 2 x 2 m. Natrafiono w nim jedynie na dół śmietniskowy sprzed kilku lat. Ponadto pod warstwą humusu pojawił się żółty piasek calcowy.

Wykop 3 znajdował się w pobliżu kamienicy przy ulicy Kupieckiej 7, w pobliżu ogródka zlokalizowanego w północno-zachodniej partii podwórza, a więc w sąsiedztwie placu oznaczonego na starych planach jako cmentarz (ryc. 8). W działce o wymiarach 3 x 3 m, przy profilu wschodnim odsłonięto wkop, wyraźnie rysujący się na tle żółtego piasku calcowego. Z wyeksplorowanego wykopu pochodzi około 45 fragmentów ceramiki, głównie ceglastej i kremowożółtej. Znaleziono też zostały ułamki kamionki, porcelany i szkła. Ceramikę reprezentują ułamki naczyń garnkowatych, donicowatych, trójnóżków oraz przykrywek. Część z tych form miała szkliwione powierzchnie, głównie wewnętrzne. Z wykopu pochodzi też kilka fragmentów kości zwierzęcych. Również w tym miejscu nie natknięto się na ślady cmentarza. Nowożytny wkop należy wiązać z działalnością mieszkalno-gospodarczą mieszkańców rejonu dzisiejszej ulicy Kupieckiej i placu Matejki.

Analiza materiałów

Wśród materiałów ceramicznych, wyeksplorowanych w wykopach 1 i 3, wyróżnia się kilka grup technologicznych. Ogółem zebrano 290 fragmentów ceramiki. Najwięcej wydzielono ułamków naczyń ceglanych (ok. 120), a więc wypalonych z gliny żelazistej w silnie utleniającej atmosferze. Ceramikę wyprodukowaną z gliny kaolinitowej reprezentuje ok. 80 fragmentów naczyń, które po wypale zabarwiły się na kolor kremowożółty. Ponadto zostały wydzielone fragmenty naczyń wypalonych w atmosferze redukcyjnej, jednak ich ilość jest znacznie mniejsza od wyżej wymienionych naczyń ceglanych i kremowożółtych.

Do nich zalicza się 26 ułamków barwy szarej i zaledwie 3 stalowoszarej. Ponadto wydzielonych zostało 20 fragmentów ceramiki brunatnej.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na występowanie w wykopach kamionki (24 szt.), a także porcelany i szkła, reprezentowanych przez kilka egzemplarzy.

Wśród ceramiki ceglastej ze względu na formę wyróżniono kilka odmian naczyń. Do garnków zostały zaliczone wylewy 3 naczyń (tabl. II b, VI b, g). Wylew pierwszego z nich, o krawędzi odchylonej na zewnątrz, charakteryzuje się okapem, czym nawiązuje do form charakterystycznych dla późnego średniowiecza. Drugi egzemplarz, z wewnętrzną polewą barwy miodowej, ma pod krawędzią dookólny wałek. Interesujący jest też ułamek wylewu naczynia garnkowatego (tabl. VI g), którego spiczaste uformowanie krawędzi, podobnie jak wylew z okapem przypomina formy późnośredniowieczne. Z ceramiki ceglastej wydzielono fragment misy z ozdobnym, profilowanym brzegiem, z okapem (tabl. III a). Ten typ mis pojawia się na początku XVI wieku i występuje jeszcze w dwóch następnych stuleciach. W Zielonej Górze taki egzemplarz znaleziono na stanowisku 22 (wariant II – M. Lewczuk, J. Lewczuk 2003, s. 100). Wyodrębnionych zostało też kilka dolnych partii naczyń o płaskich (tabl. VII a, X d) lub lekko wyodrębnionych dnach (tabl. VII g). Są to zwykle fragmenty form garnkowatych. Zielonogórska ceramika ceglata jest reprezentowana też przez fragmenty przykrywek z uchwytem (tabl. VI i, X a, XI b), w dwóch przypadkach z pogrubionymi brzegami, osadzonymi we wrębach naczyń. Z materiałów wydobytych z wykopów 1 i 3 wydzielono niewielką ilość ceramiki ornamentowanej. W przypadku ceramiki ceglastej mamy do czynienia tylko z dwoma formami zdobnictwa, mianowicie z rzędem poziomych żeberk zdobiących brzusiec jednego z cienkościennych naczyń (tabl. IX c) oraz malowanym dookołnie białym pasem na brzuścu (tabl. V g). Znaleziono też fragment ceglastej nóżki od naczynia-trójnóżka (tabl. I c) oraz fragmenty dość dużego trójnóżka z fragmentami uchwyty, po wewnętrznej stronie z żółtym szkliwem.

Analiza ceramiki kremowożółtej pozwoliła na wydzielenie również kilku form naczyń. Wśród wylewów kremowożółtych, niekiedy zabarwionych też na szaro (tabl. I e, II c, e, f, III c, V a, f, VIII f, X b), zachowanych zwykle bardzo fragmentarycznie, można wydzielić naczynia garnkowate (tabl. II a, f, V a). Ułamek o lekko profilowanej zewnętrznej ścianie i pogrubionej krawędzi (tabl. II c) może należeć do

naczynia o lekko wydętym brzuścu. Do głębokich mis można zaliczyć fragment górnej partii naczynia o pogrubionej krawędzi (tabl. VIII f). Kolejny ułamek nachylonego do wnętrza wylewu, z wydętym żeberkiem dookólnym (tabl. II e), to najpewniej naczynie w typie głębokiej wazy lub misy. Kilka fragmentów dolnych partii naczyń kremowożółtych charakteryzuje się płaskimi dnami (tabl. I a, II d, III d, VI d), w części należących do form garnkowatych. Od środka pokryte są szkliwem o barwie miodowej i oliwkowej. Kilka ułamków ceramiki kremowożółtej pochodzi z trójnóżków. Na pewno z tą formą naczyń wiąże się górna partia egzemplarza o zewnętrznie pogrubionej krawędzi wylewu i licznych, dookólnych żeberkach (tabl. III b). Na wylewie i wewnętrznej ścianie zachowało się oliwkowo-żółte szkliwo. Ponadto z wykopu 1 pochodzą dalsze ułamki trójnóżka, jak jego górna partia, nóżki (tabl. I d) czy uchwyt (tabl. III e). Zdobnictwo wśród ceramiki kremowożółtej, podobnie jak w przypadku ceglastej, jest mało zróżnicowane. Poza wspomnianymi dookólnymi żeberkami jest znany ornament stempelkowy geometryczny (odciskane kwadraty – tabl. VI e).

Materiały ceramiczne pochodzące z wypału w atmosferze redukcyjnej, jako mniej liczne są słabo zróżnicowane pod względem formalnym. Reprezentują je fragmenty szarych i szaro-brunatnych garnków o odchylonym na zewnątrz wylewie, z dookólną listwą plastyczną poniżej jego krawędzi (tabl. II a, VII e), ułamek brunatnego naczynia doniczkowatego o prostym wylewie, zdobionym żłobkiem (tabl. VII f). Do grupy naczyń szarych zaliczyć można też duży, zrekonstruowany fragment naczynia – trójnóżka, które jednak pierwotnie miało zabarwienie prawdopodobnie ceglaste. Wskutek okopcenia zmieniła się jego barwa zewnętrzna i wewnętrzna. Ceglasty odcień zachował się na części rączki i nóżek. Wewnętrzną ściankę trójnóżka pokrywa oliwkowe i miodowe szkliwo (tabl. IV).

Z wykopu 3 pochodzi fragment brunatnej stopki, z otworem w dnie (tabl. VIII h), zawierającego domieszkę średnio- i gruboziarnistego tłuczka. Jest to jedyne starożytne znalezisko, kojarzone z późnymi fazami kultury łużyckiej, na które natrafiono podczas eksploracji wykopów przy ulicy Kupieckiej 5-7.

Pozostałe kategorie znalezisk ceramicznych i innych (bardzo nieliczne) są reprezentowane przez fragmenty kamionki (górna partia profilowanego niewielkiego naczynia – tabl. V b), porcelany (ułamek filiżanki, pojemnik apteczny – tabl. VII b), szkła (fragmenty pucharka

[tabl. V e] i przezroczystego kieliszka [tabl. VIII d]) oraz żelaznego haka (tabl. I f). Wiążą się one z nowszym okresem działalności ludzkiej w badanym rejonie ulicy Kupieckiej, a mianowicie z XIX i XX stuleciem. Z nielicznej grupy fragmentów kafla (5) wydzielono jeden ułamek płaskiego egzemplarza z ornamentem roślinnym (tabl. VII c).

Podsumowując należy podkreślić, że ceramika o niejednolitym procesie technologicznym i zróżnicowanych formach pochodzi z kilku okresów rozwoju Zielonej Góry. Najstarsze, pojedyncze fragmenty naczyń nawiązują do późnośredniowiecznej ceramiki z XIV/XV wieku. Pozostałe datuje się na okres nowożytny. Nie ma możliwości precyzyjnego ich datowania, gdyż znalezione przy ulicy Kupieckiej formy używane były przez bardzo długi czas. Najogólniej można je datować na okres pomiędzy stuleciami XVI a XVIII/XIX. Spora część tych form pochodzi z XVII-XVIII wieku.

Do najbardziej interesujących, a zarazem rzadkich znalezisk należy ołowiana pieczęć znaleziona w wykopie 1 na głębokości 65 cm w wypełnisku obiektu 1. Na awersie u dołu pieczęci została odcisnięta tarcza o równoległych dłuższych bokach i zaokrąglonej dolnej części. W polu tarczowym znajdują się 3 wolno stojące wieże. Każda z wież charakteryzuje się otworami umieszczonymi na ścianach: dwoma prostokątnymi i jednym okrągłym, a ponadto zwieńczeniem w postaci trzech wieżyczek zakończonych kulami. W dolnej partii wieży środkowej, która jest najwyższa, znajduje się brama przejazdowa. Dużą część powierzchni awersu zajmuje motyw roślinny w postaci wijących się lodyżek z kwiatami. Rośliny wychodzą spod tarczy herbowej. U góry powtórzony został motyw 3 wież, ale już bez tarczy. Są one niższe od opisywanych wyżej. Wieża środkowa ma bramę przejazdową oraz taką samą ilość otworów, tylko inaczej rozlokowanych. Natomiast wieże boczne charakteryzują się otworami okrągłymi. Zwieńczenie wieży środkowej jest podobne, z tym że wieżyczki są bardziej krępe. Szczyty bocznych wież to pojedyncze wieżyczki zakończone spiczasto, z nasadzonymi na nie kulami. Całość od zewnątrz jest zamknięta otokiem. Na rewersie, na gładkiej powierzchni są wyryte linie oraz litera przypominająca „M”, spleciona z krótką linią falistą w kształcie zbliżonym do „S”. Średnica pieczęci wynosi 4 cm, grubość 0,2-0,5 cm, szerokość i wysokość uszka 0,7 cm, grubość 0,5 cm (ryc. 9, fot. 1).

Ołowiana pieczęć znaleziona w wykopie przy ulicy Kupieckiej w Zielonej Górze charakteryzuje się symboliką miejską, którą repre-

zentują trzy wieże umieszczone w polu tarczy herbowej oraz nad nią. Wraz z murami obronnymi wieże były najczęściej powtarzanymi symbolami na terenach Śląska, Ziemi Lubuskiej i Pomorza Zachodniego. Taką symboliką pieczętowało się jeszcze pod koniec XVIII wieku 20 miast. Jednak stosunkowo rzadkie były herby z więcej niż dwiema lub trzema wieżami (W. Strzyżewski 1999, s. 63-64). Trzy wolno stojące wieże obronne z otwartą bramą w środkowej budowlu są znane z Gubina, a zachowały się na najstarszych pieczęciach z połowy XIV i początków XV wieku. Na pieczęciach XIV-wiecznych wieża środkowa jest nakryta kopułą, natomiast boczne spiczastymi dachami. Podobna symbolika z trzema wieżami jest widoczna na rycinie z 1745 roku, przedstawiającej panoramę miasta (S. Kowalski 1970, s. 226, przypis 70; W. Strzyżewski 1989, s. 22). Trzy wieże widzimy też na pieczęci miejskiej Koźuchowa, datowanej na 1310 rok. W tym przypadku znajdowały się one za murami obronnymi z otwartą bramą w środku (W. Strzyżewski 1989, s. 34). Jednak ściśle określenie proveniencji znalezionej w Zielonej Górze pieczęci, a tym samym skojarzenie z konkretnym miastem, obecnie jest utrudnione (uprzejma informacja prof. W. Strzyżewskiego).

Obecnie wydaje się najbardziej prawdopodobne datowanie znaleziska na XVIII stulecie, za czym przemawia obecność ornamentyki roślinnej, umieszczanej w tym czasie w polach herbowych niektórych tarcz herbów miejskich (np. Otyń, Wrocław, Żagań, Konotop – W. Strzyżewski 1999, s. 45).

Podobnie też może być datowana większość ceramiki z wykopu 1, jednak w tym przypadku możliwości precyzyjnego ustalenia chronologii są bardzo ograniczone. Wiadomo, że w okresie nowożytnym (od XVI wieku) dominowała tzw. ceramika ceglasta i kremowożółta, często jedno- lub obustronnie szkliwiona. Wśród ceramicznych materiałów zielonogórskich spotyka się też ułamki naczyń kamionkowych, natomiast brak jest ceramiki stalowoszarej, charakterystycznej dla okresu późnego średniowiecza. W późnym średniowieczu pojawiły się m.in. naczynia-trójnóżki, które były popularne w czasach wczesnonowożytnych. W wykopie 1 zostały znalezione fragmenty kilku takich egzemplarzy ze śladami polewy po wewnętrznej ich stronie.

Pomimo trudności – można przyjąć, że obiekt 1 pochodzi z XVII-XVIII wieku. Jego struktura zapewne była częściowo naruszona w czasach późniejszych, o czym może świadczyć odkryty na skraju obiektu

od północy wkop (obiekt 1a), na którego dnie, na głębokości 130 cm znaleziona została porcelanowa buteleczka apteczna z XIX lub XX wieku.

Z wykopu 1 pochodzi ponadto 30 fragmentów kości, które w zdecydowanej większości zidentyfikowano jako zwierzęce. W badanym rejonie nie stwierdzono żadnych śladów grobów. Nie natrafiono też na fundamenty kościoła. Odkryte luźne głązy narzutowe w wykopie 4, leżące w piachu lub w późnonowożytnym wkopie, nie mają żadnego znaczenia dla naszych rozważań.

Rezultaty badań archeologicznych przeprowadzonych w 2003, a następnie w 2004 roku przy ulicy Kupieckiej, pozwalają na zweryfikowanie poglądów dotyczących zagospodarowania w przeszłości terenu po jej prawej stronie w obrębie zbocza Góry Ceglanej. Na pewno na obszarze przebadanym nie istniało najstarsze, przedlokacyjne osadnictwo. Jeżeli osada zajmowała stok Góry Ceglanej, to być może lokalizowała się u jej podnóża, a więc w bezpośrednim sąsiedztwie Złotej Łączy. Mam na myśli zaplecze budynków po lewej stronie ulicy Kupieckiej, a więc teren dawniej wyniesiony ponad szerokie rozlewisko fosy, oblewającej lokacyjne miasto od strony kościoła św. Jadwigi. Nie jest wykluczone, że najstarszej osady przedlokacyjnej należałoby doszukiwać się po lewej stronie Złotej Łączy, w obrębie Starego Rynku. Bowiem, przy ulicy Krawieckiej 1 i 3 uchwycona została wczesnośredniowieczna warstwa kulturowa z najstarszymi materiałami datowanymi na pierwszą połowę XIII wieku. Jak informuje J. T. Nowiński, na warstwę grubości około dziesięciu centymetrów natrafiono na głębokości 2,7 m. Tę warstwę oraz późniejsze nawarstwienia można „uznać za powstałe w okresie poprzedzającym „prawą” lokację miasta, a więc pochodzące z 2 połowy XIII i początków XIV wieku” (J. T. Nowiński 2002, s. 35).

Nadal jest nieznana precyzyjna lokalizacja kościoła św. Jana. Wobec braku śladów cmentarza przykościelnego na terenie badanym wykopaliskowo można założyć, że jego obszar pokrywał się z zasięgiem budynków i dużego placu przy zbiegu placu Matejki z ulicą Kupiecką. Teren, w znacznym stopniu zabudowany i zniwelowany, prawdopodobnie jest pozbawiony śladów działalności sepulkralnej najstarszych mieszkańców Zielonej Góry. Trzeba przyznać, że zasięg cmentarza przy kościele św. Jana został dokładnie nakreślony na planie Büttnera z 1784 roku oraz na następnych, XIX-wiecznych planach miejskich. Jak

wynika z badań archeologicznych, nazwa muru od strony ulicy Podgórnej – „Friedhofsmauer”, opublikowana przez H. Schmidta (1922, ryc. 12), odnosiła się jedynie do tradycyjnych przekazów o istnieniu miejsca pochówku, niekoniecznie pokrywającego się z jego rzeczywistym rozplanowaniem.

Badania archeologiczne przy ulicy Kupieckiej miały charakter sondażowy i objęły w latach 2003-2004 nieznaczną powierzchnię. Jednak wyniki prac wskazują na użytkowanie tego terenu w okresie wczesnonowożytnym, a więc w XVI-XVIII wieku, i w czasach późniejszych. Nieliczne materiały późnośredniowieczne wskazują przynajmniej na penetrację stoku Ceglanej Góry w XIV-XV stuleciu.

Wykaz znalezisk zamieszczonych na tablicach

1. Fragment naczynia barwy kremowożółtej z polewą wewnętrzną barwy oliwkowej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. I a).
2. Fragment wylewu naczynia z uchem taśmowym, barwy kremowożółtej, z polewą wewnętrzną barwy żółtopomarańczowej. Nieliczna domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Szer. ucha 3,5 cm (tabl. I b).
3. Fragment nóżki od naczynia – trójnóżka barwy ceglastej. Ślady polewy barwy miodowej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Zachowana dł. 3,7 cm (tabl. I c).
4. Fragment nóżki naczynia-trójnóżka, barwy kremowożółtej. Ślady polewy barwy jasnomiodowej. Brak domieszki. Zachowana dł. 5,6 cm (tabl. I d).
5. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu naczynia barwy kremowożółtej z obustronną polewą barwy miodowej. Brak domieszki (tabl. I e).
6. Hak żelazny o przekroju czworobocznym. Dł. 8,1 cm, szer. 1,4 cm, gr. 1 cm (tabl. I f).
7. Fragment górnej partii naczynia donicowatego o pogrubionej krawędzi wylewu. Barwa szara, od wewnątrz ceglasta. Brak domieszki. Średnica 16 cm (tabl. I g).
8. Fragment odchylonego na zewnątrz naczynia barwy szarobrunatnej, ze śladami obustronnej polewy barwy miodowej. Pod krawędzią wylewu dookólne żeberko. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 14 cm (tabl. II a).
9. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu z okapem. Ceramika barwy ceglastej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia i żwiru. Średnica 18 cm (tabl. II b).

10. Fragment wylewu naczynia barwy kremowożółtej. Krawędź pogrubiona. Nieliczna domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 16 cm (tabl. II c).
11. Fragment dolnej partii naczynia barwy kremowożółtej z wewnętrzną polewą barwy miodowo-oliwkowej. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia. Średnica 15 cm (II d).
12. Fragment górnej partii naczynia z wylewem o pogrubionej krawędzi i dookołą listwą plastyczną poniżej wylewu. Ceramika barwy kremowożółtej, od zewnątrz ceglastej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. II e).
13. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu barwy kremowożółtej i szarej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. II f).
14. Fragment górnej partii naczynia szerokootworowego (misy?) barwy ceglastej o profilowanym wylewie z okapem. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. III a).
15. Fragment wylewu naczynia szerokootworowego o pogrubionej krawędzi wylewu i poziomo żłobkowanym brzuscu. Ceramika barwy kremowożółtej i szarej. Wylew i wewnętrzna ścianka z polewą barwy oliwkowożółtej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 25 cm (tabl. III b).
16. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu naczynia barwy kremowożółtej, z obustronną polewą barwy żółtozielonej. Brak domieszki. Średnica 14 cm (tabl. III c).
17. Fragment dna naczynia barwy kremowożółtej, z polewą wewnętrzną barwy oliwkowej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 13 cm (tabl. III d).
18. Fragment uchwytu od trójnóżka barwy kremowożółtej, ze śladami polewy barwy miodowej. Brak domieszki. Zachowana dł. 9 cm (tabl. III e).
19. Fragment naczynia-trójnóżka z uchwytem, barwy szarej i brunatnej, z wewnętrzną polewą barwy oliwkowo-miodowej. Wylew o pogrubionej krawędzi, uchwyt tulejkowaty, zachowane 2 nóżki. Domieszka drobnoziarnista: tłuczeń. Średnica wylewu 16 cm, wysokość 11 cm (tabl. IV).
20. Fragment górnej partii naczynia o odchylonym na zewnątrz wylewie, z fragmentem ucha taśmowatego. Ceramika barwy szaro-kremowożółtej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 16 cm (tabl. V a).

21. Fragment górnej partii cienkościennej, szerokootworowego naczynia kamionkowego. Wylew lekko nachylony do wewnątrz, brzusiec profilowany, pokryty cienką warstwą polewy barwy brunatnej. Brak domieszki. Średnica wylewu 9 cm (tabl. V b).
22. Fragment wylewu naczynia barwy ceglastej o pogrubionej krawędzi, z odcisniętymi poprzecznie dołkami na jej brzegu. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. V c).
23. Fragment dna naczynia barwy ceglastej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 20 cm (tabl. V d).
24. Fragment pucharka szklanego. Szkło ciemne, spatynowane. Wylew prosty, Brzusiec łagodny, lekko wcięty w dolnej partii. Średnica 11 cm (tabl. V e).
25. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu naczynia barwy kremowożółtej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. V f).
26. Fragment dna naczynia barwy ceglastej i szarej (zewnątrzna ścianka). Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 8 cm (tabl. V h).
27. Fragment brzośca naczynia barwy ceglastej z białym pasem malowanym dookoła. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia i żwiru (tabl. V g).
28. Fragment ceramiki barwy ceglastej w przełomie, powierzchnia zewnętrzna brunatna, polewa wewnętrzna barwy ciemnooliwkowej. Naczynie ornamentowane poziomymi żeberkami. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. VI a).
29. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu naczynia barwy ceglastej (powierzchnia zewnętrzna) i kremowożółtej (przełom). Polewa barwy miodowej od wewnątrz i częściowo na zewnętrznej powierzchni. Średnica 14 cm (tabl. VI b).
30. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu małego naczynia barwy ceglastej. Polewa od wewnątrz barwy brunatnej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 10 cm (tabl. VI c).
31. Fragment dolnej partii miniaturowego naczynia barwy kremowożółtej. Od wewnątrz polewa barwy miodowej. Brak domieszki. Średnica 6 cm (tabl. VI d).
32. Fragment ceramiki barwy kremowożółtej. Powierzchnia zewnętrzna barwy ceglastej, zdobiona ornamentem geometrycznym, stempekowym. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. VI e).
33. Fragment wylewu naczynia barwy jasnoceglastej o nieznacznie pogrubionej krawędzi. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. VI f).

34. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu naczynia barwy ceglastej o krawędzi pogrubionej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. VI g).
35. Fragment wylewu naczynia, z uchem taśmowatym, barwy ceglastej. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia (tabl. VI h).
36. Fragment przykrywki barwy ceglastej i kremowożółtej, z nieregularnie uformowanym uchwytem. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. VI i).
37. Fragment talerza barwy kremowożółtej. Wewnętrzna polewa barwy białawej z szaro-granatową ornamentyką dookolnych, falistych linii. Brak domieszki (tabl. VI j).
38. Fragment dolnej partii małego naczynia barwy ceglastej z nieznacznie wyodrębnionym dnem. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica dna 6 cm (tabl. VII a).
39. Porcelanowy, mały pojemnik apteczny barwy białej. Forma cylindryczna z prostym wylewem. Pod wylewem i nad dnem po jednym dookolnym żłobku. Na dnie cyfra 30. Wysokość 5,7 cm, średnica dna 3,8 cm, średnica wylewu 3,7 cm (tabl. VII b).
40. Fragment kafla barwy kremowożółtej z ornamentyką florystyczną (tabl. VII c).
41. Fragment dna naczynia barwy kremowożółtej. Domieszka drobno- i średnioziarnistego tłucznia (tabl. VII d).
42. Fragment górnej partii naczynia z silnie odchylonym na zewnątrz wylewie i dookolnym żeberkiem poniżej. Barwa ceramiki szara, na powierzchni ślady oliwkowej polewy. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica wylewu 17 cm (tabl. VII e).
43. Fragment górnej partii naczynia o prostym wylewie barwy brunatnej. Pod krawędzią wylewu dookolny żłobek. Nieliczna domieszka średnioziarnistego tłucznia. Średnica wylewu 10 cm (tabl. VII f).
44. Fragment dna naczynia barwy jasnoceglastej, ze śladami wewnętrznej polewy barwy zielonej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 15 cm (tabl. VII g).
45. Fragment dna naczynia barwy kremowożółtej z wewnętrzną polewą barwy miodowej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica dna 9 cm (tabl. VIII a).
46. Fragment dolnej partii naczynia barwy kremowożółtej z wewnętrzną polewą barwy miodowej. Zachowany fragment ornamentu w postaci

- poziomego żłobka. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica dna 8 cm (tabl. VIII b).
47. Nóżka od naczynia barwy ceglastej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. VIII c).
48. Fragment kieliszka o utraconej nóżce, wykonanego ze szkła przezroczystego, zdobionego dookolnymi owalnymi dołkami. Średnica wylewu 4,2 cm (tabl. VIII d).
49. Fragment nachylonego do wnętrza wylewu naczynia barwy szarej, z obustronną polewą barwy oliwkowej. Brak domieszki. Średnica wylewu 24 cm (tabl. VIII e).
50. Fragment wylewu naczynia barwy kremowożółtej o silnie odchylonej na zewnątrz krawędzi. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica wylewu 16 cm (VIII f).
51. Fragment przykrywki z uchwytem, barwy kremowożółtej, Brak domieszki (tabl. VIII g).
52. Fragment nóżki stopki z otworem w dnie, barwy brunatnej. Domieszka średnio- i gruboziarnistego tłucznia. Średnica 11 cm (tabl. VIII h).
53. Fragment przykrywki z uchwytem, barwy ceglastej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. IX a).
54. Fragment figurki porcelanowej przedstawiającej postać kobietę. Brak głowy, części rąk i nóg. Barwa biała. Zachowana wysokość 4,6 cm (tabl. IX b).
55. Fragment ceramiki barwy ceglastej, zdobionej poziomymi żeberkami. Na powierzchni zewnętrznej ślady polewy barwy miodowej. Ornament poziomych żeberk. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. IX c).
56. Fragment dolnej partii naczynia barwy ceglastoszarej. Nieliczna domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica dna 10 cm (tabl. IX d).
57. Fragment przykrywki z uchwytem, barwy ceglastej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. X a).
58. Fragment odchylonego na zewnątrz wylewu naczynia barwy kremowożółtej i szarej. Od wewnątrz polewa barwy żółtozielonej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica wylewu ok. 16 cm (tabl. X b).
59. Fragment ucha taśmowatego, zagiętego kolankowato, barwy ceglastej. Szerokość 3,5 cm (tabl. X c).

60. Fragment dolnej partii naczynia barwy ceglastej, ze słabo widocznym dookólnym żeberkiem. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica dna 12 cm (tabl. X d).
61. Fragment naczynia z uchwytem w formie rączki o przekroju kolistym. Barwa ceramiki ceglasta. Od wewnątrz polewa barwy żółtej, od zewnątrz ślady polewy barwy miodowej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia (tabl. XI a).
62. Fragment przykrywki z uchwytem barwy ceglastej. Domieszka drobnoziarnistego tłucznia. Średnica 13 cm (tabl. XI b).

Literatura

Garbacz K.

2004 *W poszukiwaniu początków osadnictwa miejskiego w Zielonej Górze – wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w rejonie ulicy Kupieckiej*, „Studia Zielonogórskie”, t. 10, Zielona Góra, s. 11-36.

Kowalski S.

1970 *Gubin [w:] Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*, t. II: *Dolny Śląsk, Dolne Łużyce*, Zielona Góra, s. 211-234.

Lewczuk M., Lewczuk J.

2003 *Ratownicze badania wykopaliskowe na placu Powstańców Wielkopolskich w Zielonej Górze (stanowisko nr 22)*, „Lubuskie Materiały Konserwatorskie”, t. 1, Zielona Góra, s. 83-135.

Nowiński J. T.

2002 *Wstępne wyniki badań archeologicznych przy ul. Krawieckiej nr 1 i 3 w Zielonej Górze – przyczynek do studiów nad początkami miasta*, „Studia Zachodnie”, t. 6, Zielona Góra, s. 31-53.

Posadzy W.

1970 *Zielona Góra [w:] Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie)*, t. 2: *Dolny Śląsk, Dolne Łużyce*, Zielona Góra, s. 465-504.

Schmidt H.

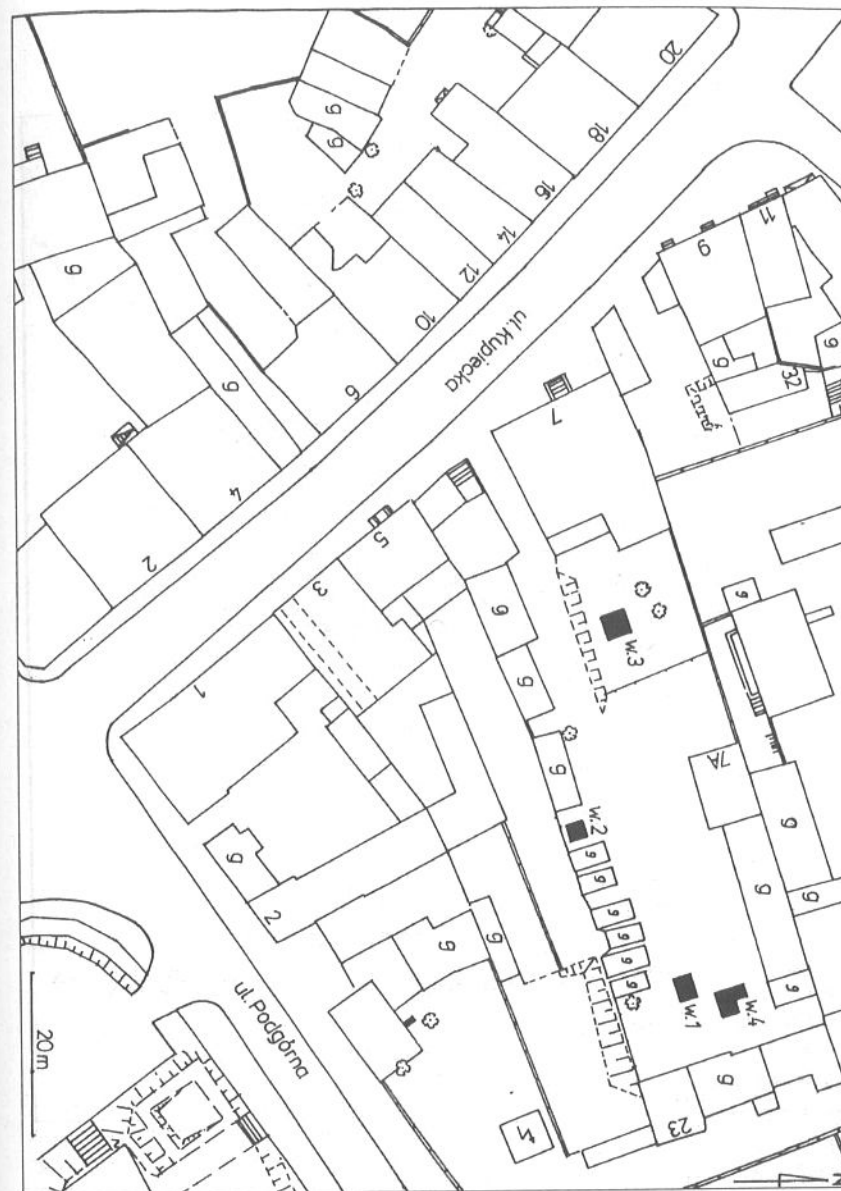
1922 *Geschichte der Stadt Grünberg, Schles., Grünberg*.

Strzyżewski W.

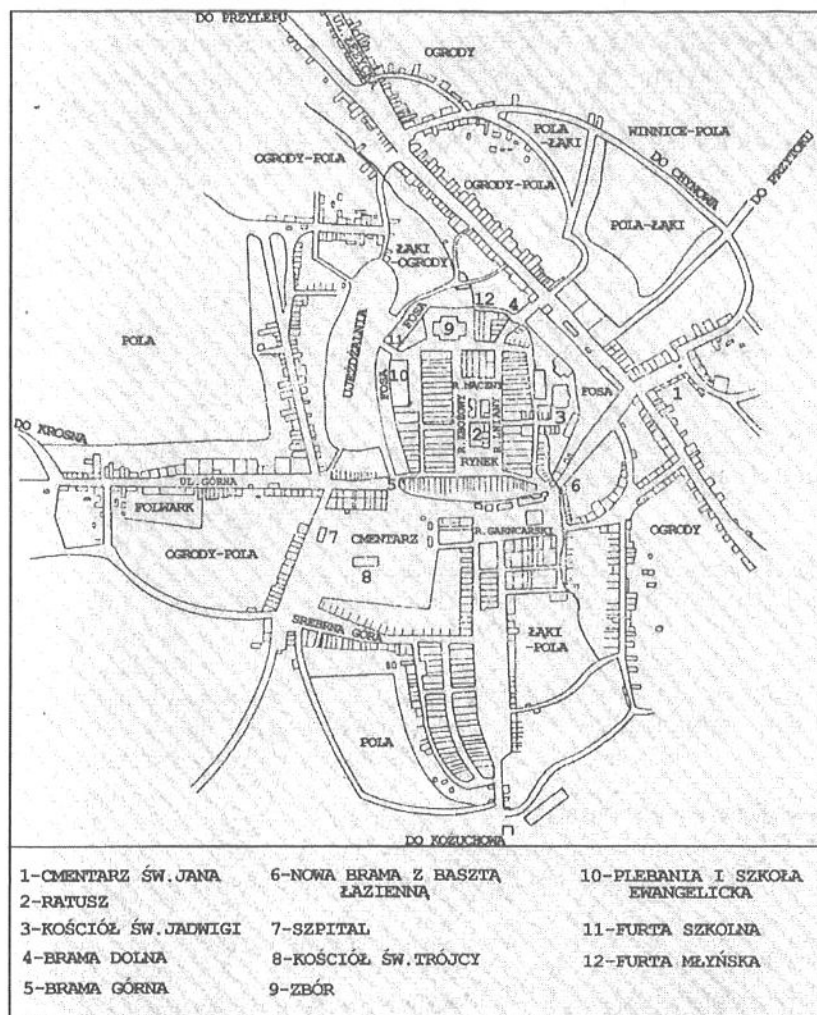
1989 *Herby miejscowości województwa zielonogórskiego*, Zielona Góra.
1999 *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra.

Twarowska M.

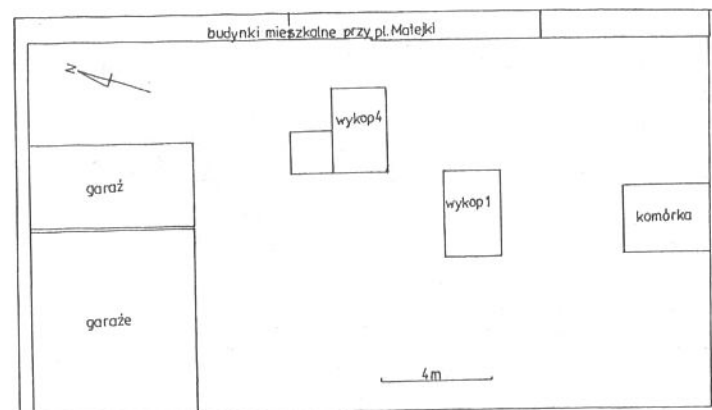
2003 *Dzieje zielonogórskich cmentarzy*, „Studia Zielonogórskie”, t. 9, Zielona Góra, s.63-89.

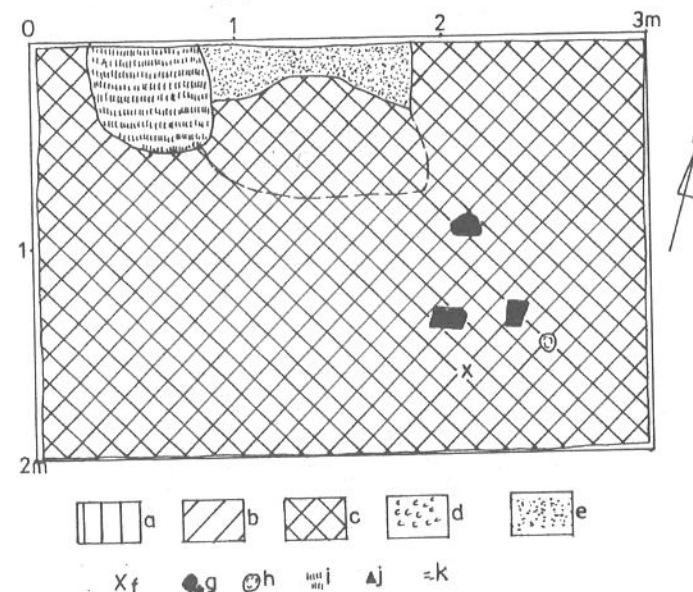
Ryc. 1. Zielona Góra. Lokalizacja wykopów na zapleczu kamienic przy ulicy Kupieckiej 5-7

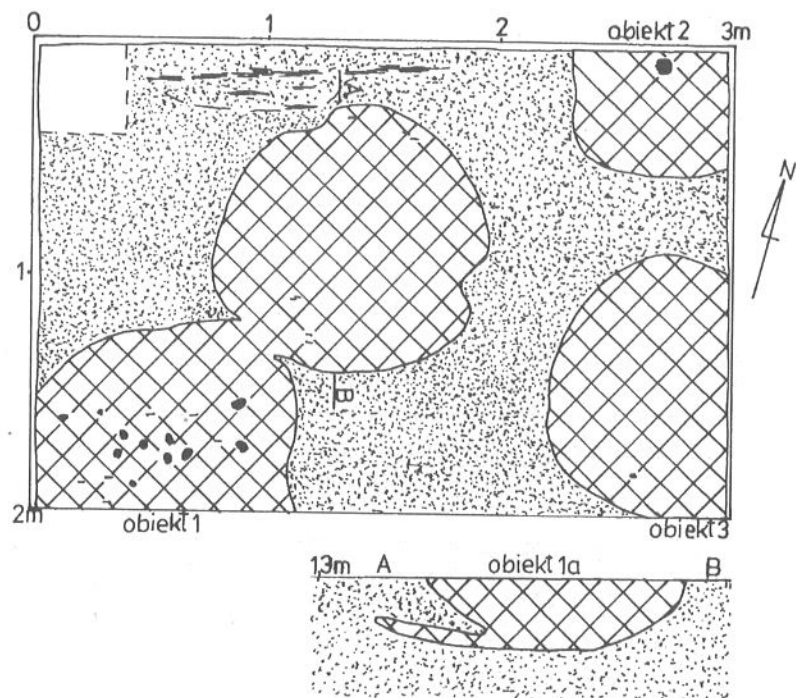
Ryc. 2. Zielona Góra według planu Büttnera z 1784 roku
(ryc. na podstawie W. Posadzego 1970, ryc. 113)

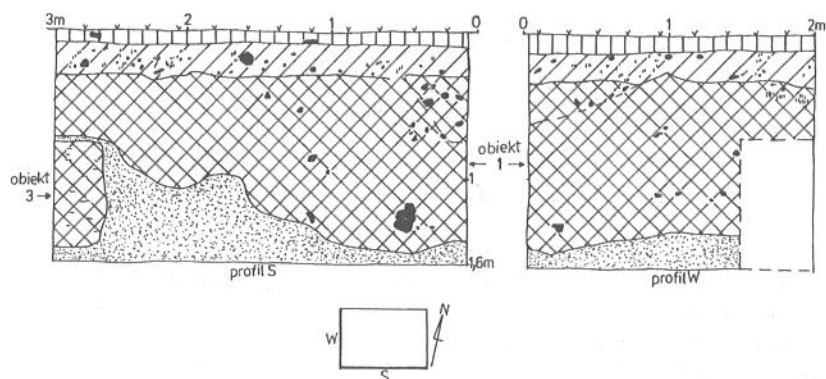
Ryc. 3. Zielona Góra. Lokalizacja wykopów 1 i 4 na zapleczu kamienic przy ulicy Kupieckiej 5-7

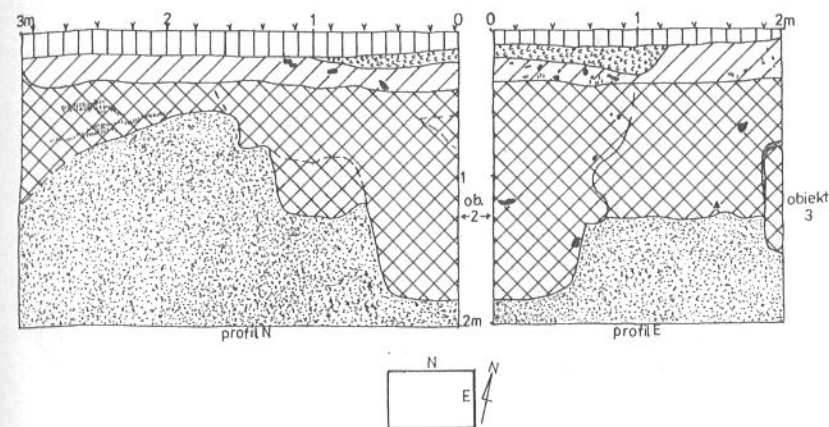
Ryc. 4. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7, wykop 1. Rzut poziomy na głębokości 70 cm
Legenda do rycin 4-7: a – warstwa żółtej ziemi gliniastej; b – ciemnoszara ziemia piaszczysta ze śladami wapna i cegieł; c – szaro-brunatna warstwa piaszczysta (wypelnisko obiektów 1-3), gdzieniegdzie ze śladami cegieł; d – warstwa żużla piecowego; e – żółto-pomarańczowy piasek; f – miejsce znalezienia pieczęci ołowianej (głębokość 65 cm); g – kawałki cegieł; h – kamień; i – pozostałości wapna; j – fragment ceramiki; k – węgiel drzewny

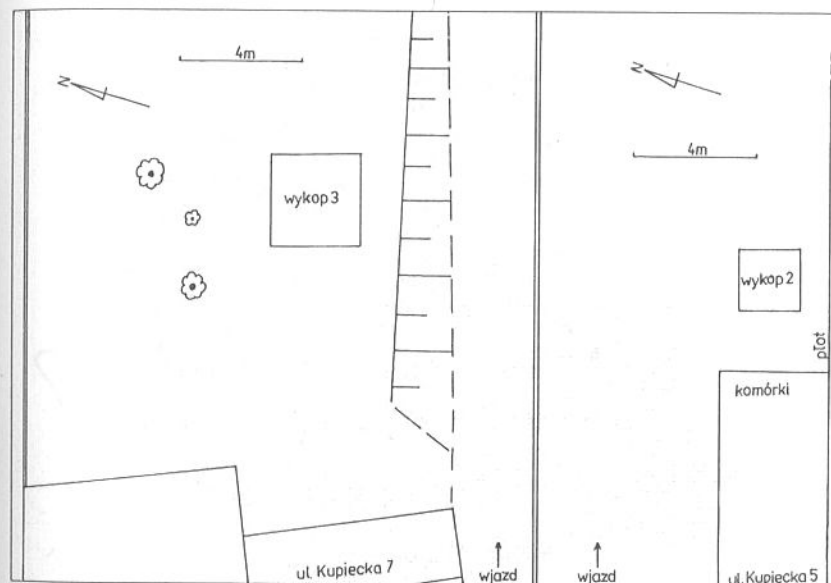
Ryc. 5. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7, wykop 1. Rzut poziomy na głębokości 130 cm

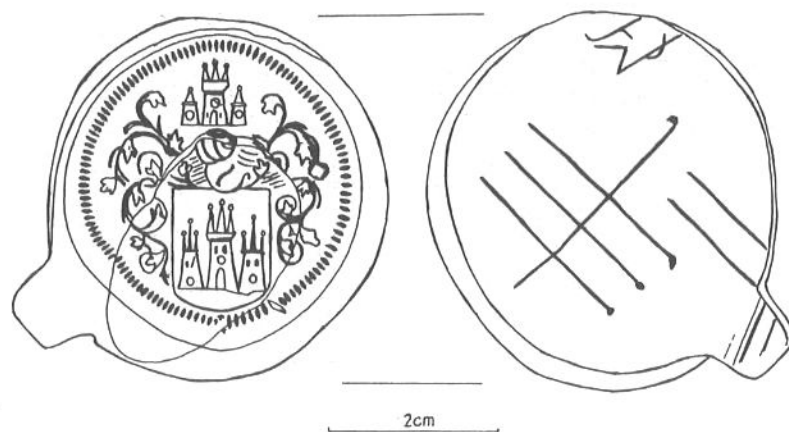
Ryc. 6. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7, wykop 1. Południowy i zachodni profil

Ryc. 7. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7, wykop 1. Północny i wschodni i profil

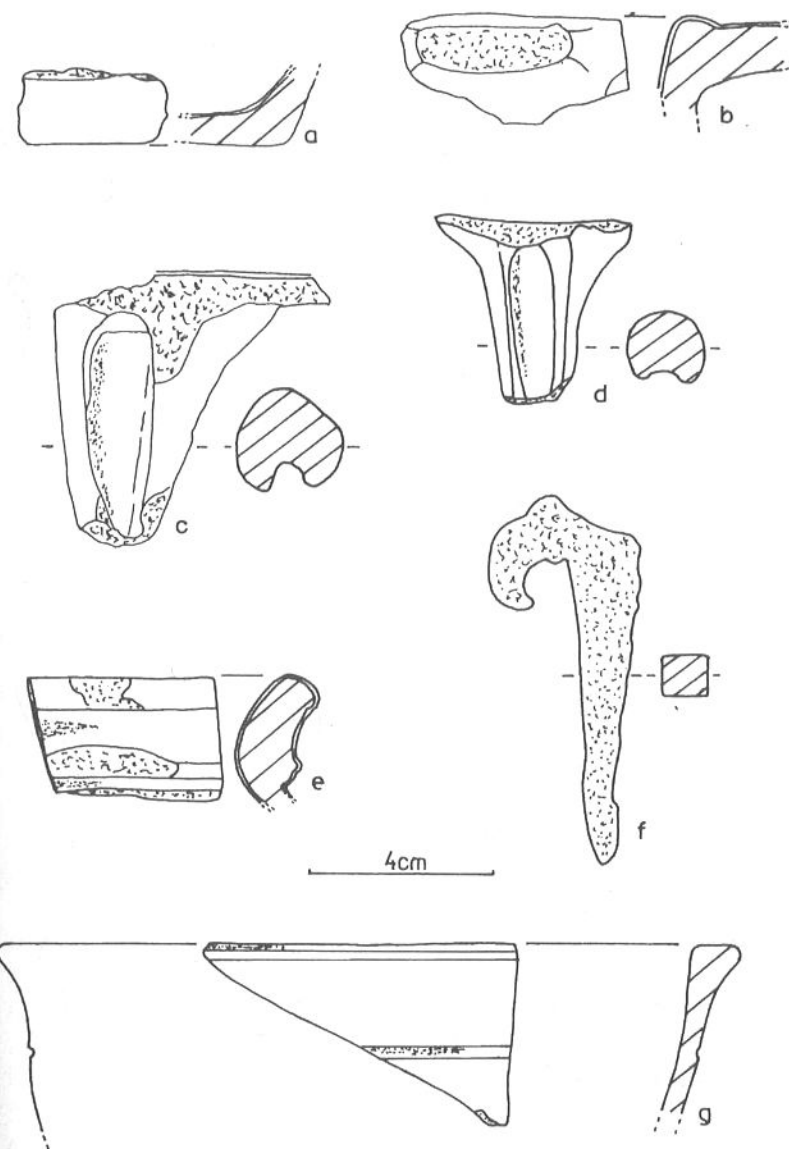
Ryc. 8. Zielona Góra. Lokalizacja wykopów 2 i 3 na zapleczu kamienic przy ulicy Kupieckiej 5-7

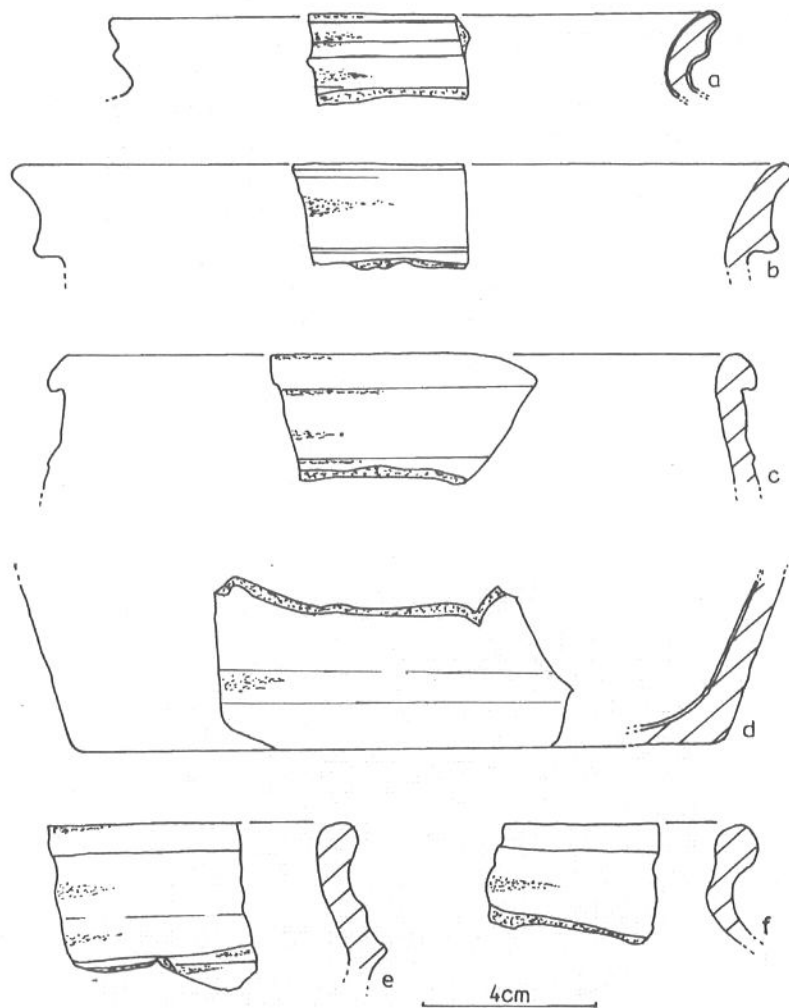
Ryc. 9. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7, wykop 1. Ołowiana pieczęć

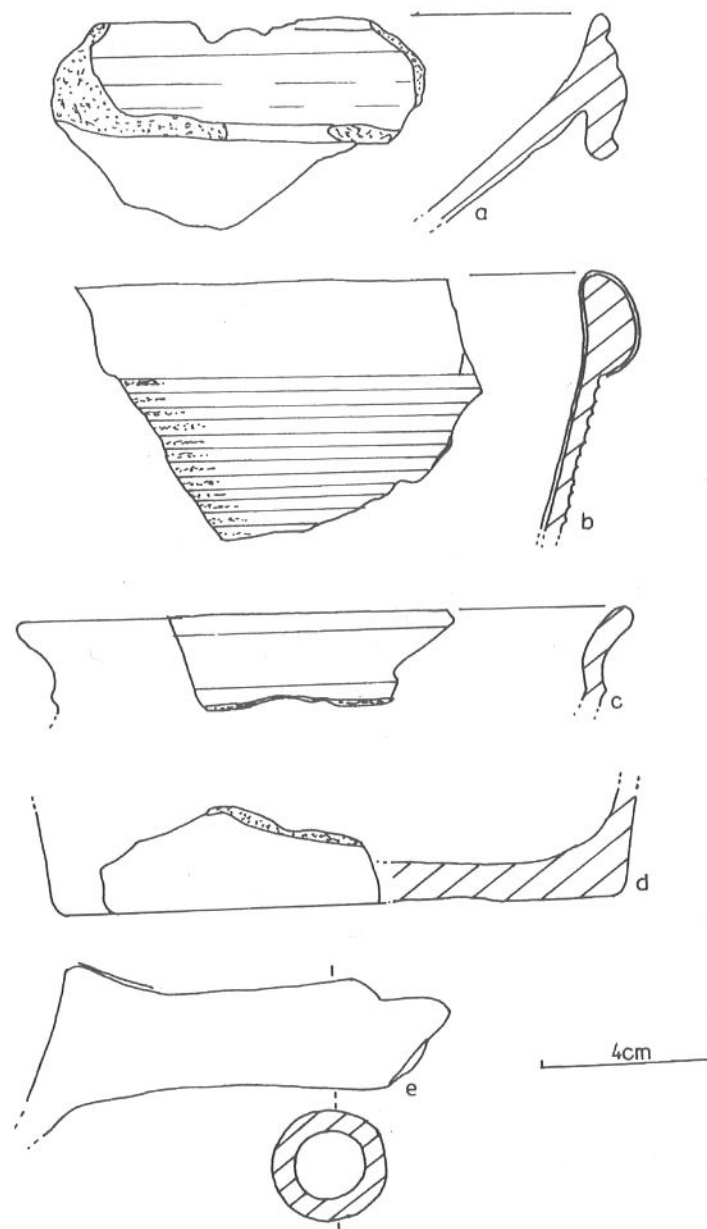
Fot. 1. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7, wykop 1. Ołowiana pieczęć

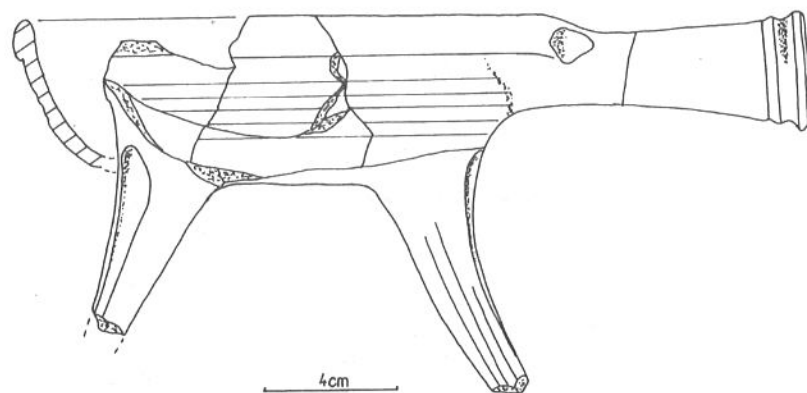
Tabl. 1. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika (a-e, g) i przedmiot żelazny (f) z wykopu 1

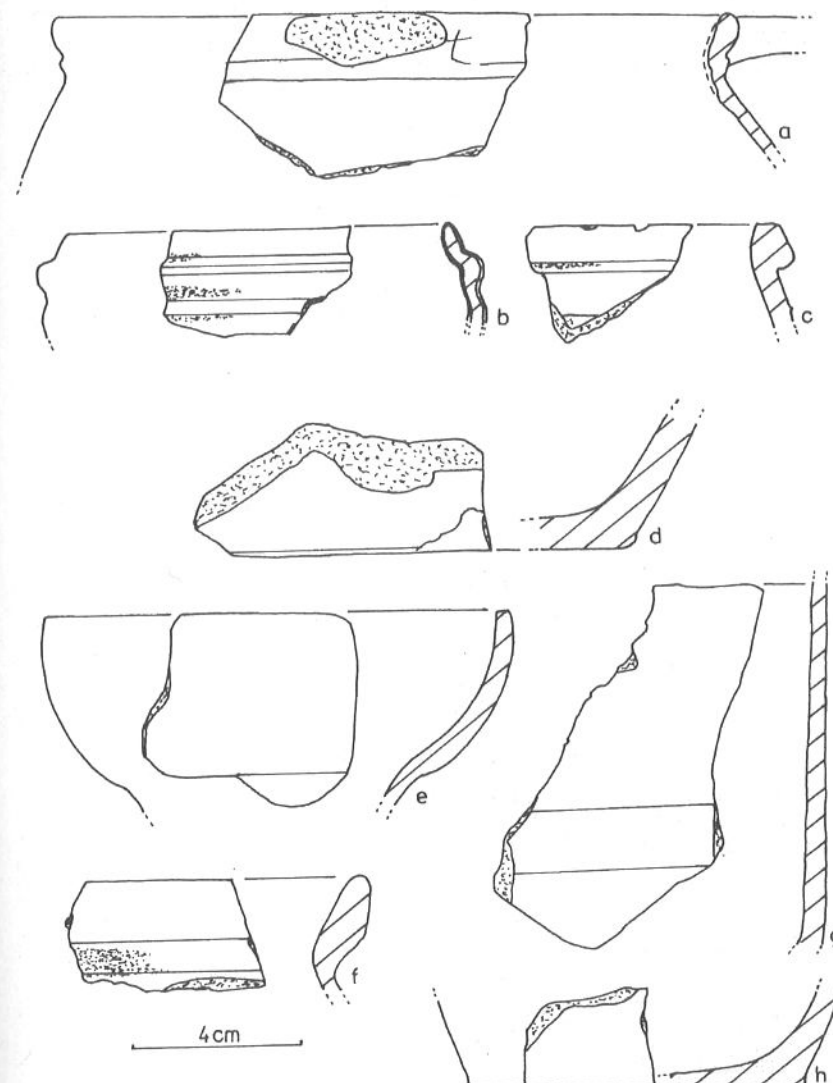
Tabl. II. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika z wykopu I

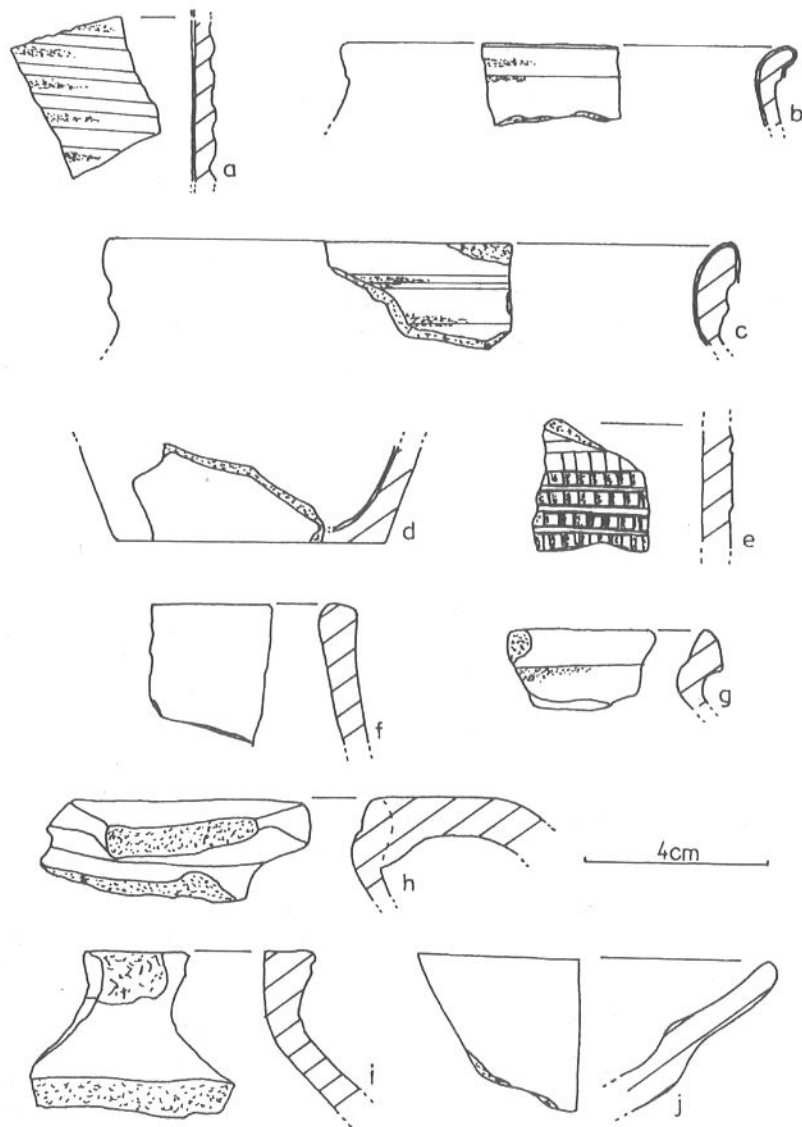
Tabl. III. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika z wykopu I

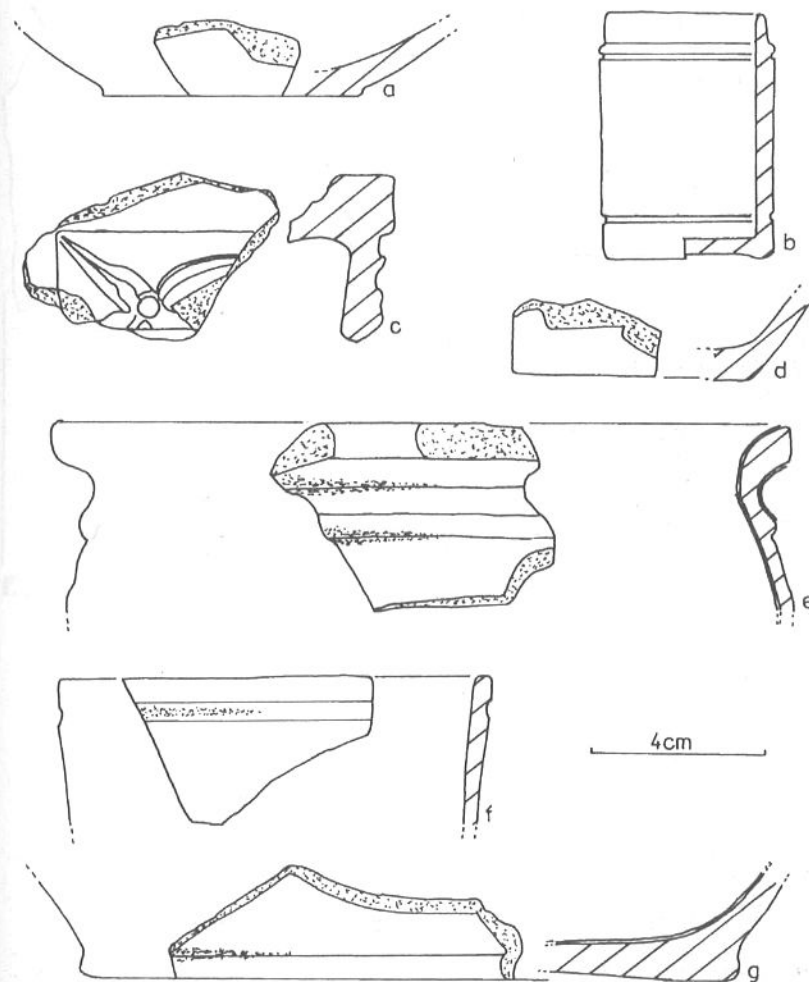
Tabl. IV. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika z wykopu I

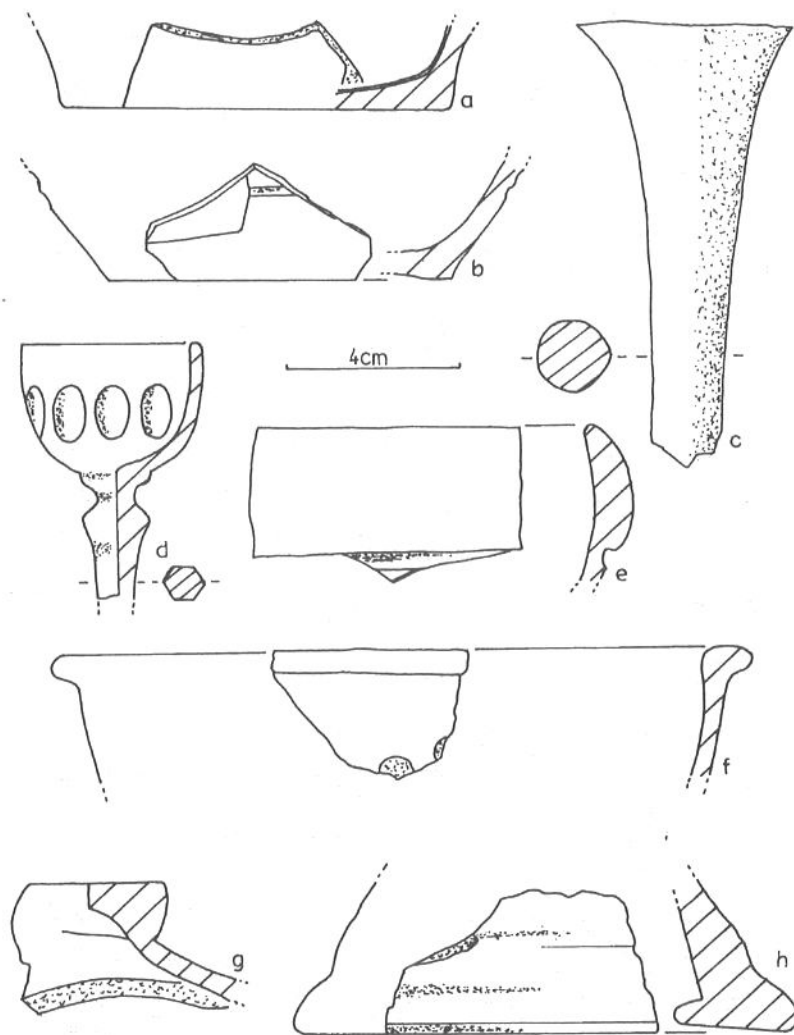
Tabl. V. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika (a-d, f-h) i szkło (e) z wykopu I

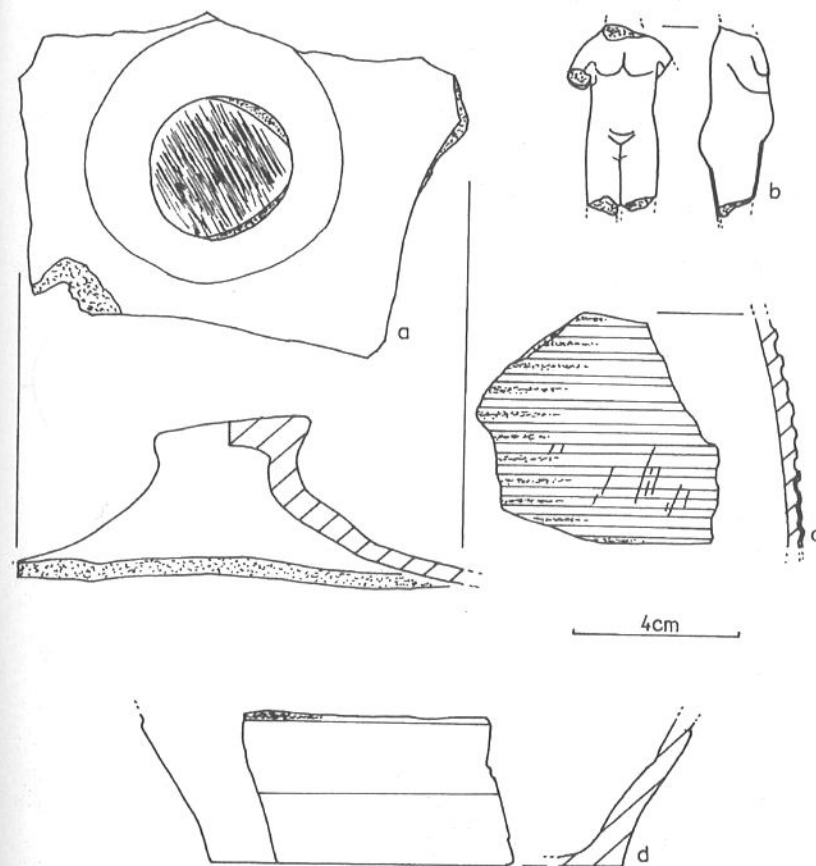
Tabl. VI. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika z wykopu 1 (obiekt 1)

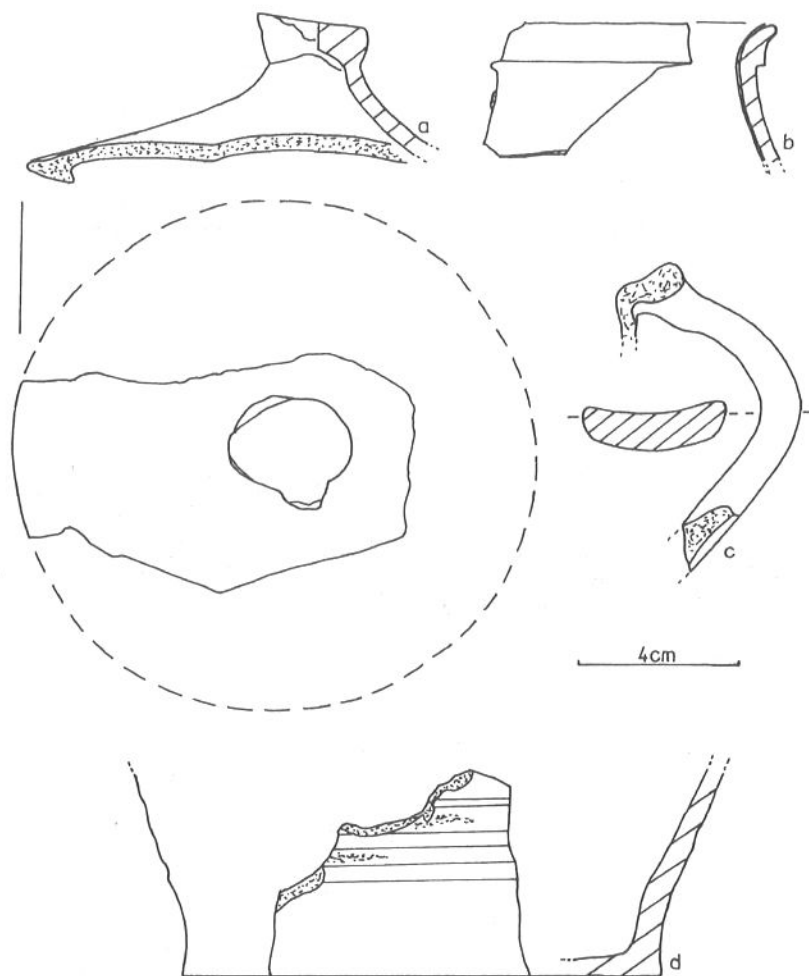
Tabl. VII. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika z wykopu 1 (a – obiekt 1; b – obiekt 1a [naczynko porcelanowe]; c – obiekt 2 [ułamek kafla]) i wykopu 3 (e-g)

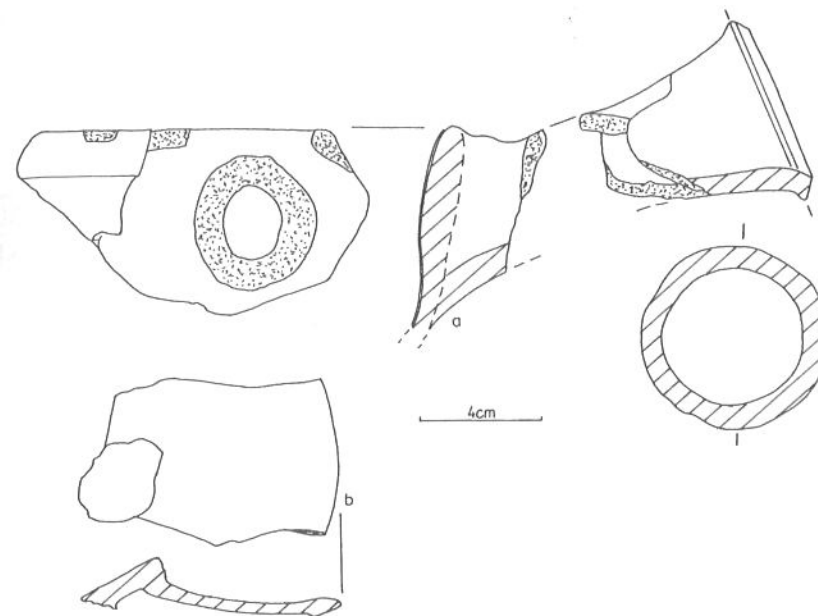
Tabl. VIII. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika (a-c, e-h) i szkło (d) z wykopu 3

Tabl. IX. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ułamki naczyń (a, c, d) i fragment figurki porcelanowej z wykopu 3

Tabl. X. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika z wykopu 3

Tabl. XI. Zielona Góra, ul. Kupiecka 5-7. Ceramika z wykopu 3

Wszystkie rysunki i fotografia autora.

Muzeum Ziemi Lubuskiej
w Zielonej Górze

STUDIA ZIELONOGÓRSKIE

pod redakcją
Andrzeja Toczewskiego

Tom XIII

Zielona Góra 2007

